

Motion till riksdagen 2022/23:856

av **Anders W Jonsson m.fl. (C)**

En stärkt folkhälsa från barndom till ålderdom

Innehållsförteckning

Förslag till riksdagsbeslut.....	3
Motivering	5
Barn och ungas hälsa	5
Stärkt elevhälsa genom mer personal, fler kompetenser och fokus på livskunskap	6
Stärkt ledarskap för elevhälsan	7
Daglig fysisk aktivitet för bättre psykiskt välmående.....	7
Kraftfulla insatser mot barnfetma	8
Förebyggande insatser från ungdom till ålderdom	9
Traditionella, mobila och digitala ungdomsmottagningar i hela landet.....	9
Bättre studenthälsa i hela landet.....	9
Bättre förebyggande hälsovård i hela landet.....	10
Rätt till friskvård för egenföretagare.....	10
Satsning på stärkt hälsokompetens i utsatta områden.....	10
Stärkt fokus på information om levnadsvanor som kan förebygga cancer	11
Nya tobakspreventiva åtgärder.....	11
Stärkta incitament för låga gränsvärden av tillsatt socker i läsk.....	12
Systematisk satsning på natur och kultur inom vård och omsorg.....	12
Stärkta preventiva insatser mot hiv	13
En handlingsplan mot spridning av hepatit B och hepatit C.....	13
Ett nationellt äldrehälsovårdsprogram	14
Återkommande hälsosamtal	14
Ett kostnadsfritt vaccinationsprogram	14

Fysisk aktivitet för alla.....	14
Förebygga våld och övergrepp mot äldre	15
Åldersvänliga lokalsamhällen	15

Förslag till riksdagsbeslut

1. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att se över hur elevhälsan lämpligast kan byggas ut med fler kompetenser och tillkännager detta för regeringen.
2. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att se över hur elevhälsan kan byggas ut digitalt som ett komplement till den fysiska elevhälsan och tillkännager detta för regeringen.
3. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att ge lämplig myndighet i uppdrag att ta fram förslag på hur elevhälsa kan ingå som ämne i rektorsprogrammet och tillkännager detta för regeringen.
4. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör se över hur rektorernas ansvar och uppdrag kring elevhälsa och fysisk aktivitet i skolan kan förtydligas och tillkännager detta för regeringen.
5. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att se över hur undervisning i livskunskap och kunskap om psykisk ohälsa kan stärkas inom ramen för ämnet idrott och hälsa och tillkännager detta för regeringen.
6. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att det behövs mer fysisk aktivitet under skoldagen för att stärka elevers hälsa och tillkännager detta för regeringen.
7. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen i samråd med relevanta aktörer och professioner bör se över hur det förebyggande arbetet mot barnfetma kan stärkas på ett systematiskt sätt i hela landet och tillkännager detta för regeringen.
8. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att se över hur tillgänglighet och kvalitet i specialistvård och behandling för barn med iso-BMI över gränsen för barnfetma kan stärkas och bli likvärdiga i hela landet och tillkännager detta för regeringen.
9. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör ge lämplig myndighet i uppdrag att se över hur en jämlik tillgång till traditionella, mobila och digitala ungdomsmottagningar kan säkerställas i hela landet och tillkännager detta för regeringen.
10. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att tillsätta en utredning om studenthälsans framtida roll och uppdrag och tillkännager detta för regeringen.
11. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att se över hur stödinsatserna för studenter med funktionsnedsättning och kronisk sjukdom kan stärkas och tillkännager detta för regeringen.
12. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att krav ska införas på alla regioner att ha ett systematiskt och strukturerat förebyggande hälsoarbete inriktat mot undvikbara livsstilssjukdomar och olika slag av ohälsa och tillkännager detta för regeringen.
13. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att egenföretagare bör ha möjlighet till friskvård på lika villkor som arbetstagare och att regeringen bör se över hur en sådan reform kan utformas på lämpligt sätt och tillkännager detta för regeringen.

14. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör ge lämplig myndighet i uppdrag att ta fram förslag på insatser för att stärka hälsokompetensen i utsatta områden och tillkännager detta för regeringen.
15. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att se över och stärka insatserna för en effektiv och jämlik cancerprevention i hela landet och tillkännager detta för regeringen.
16. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att se över hur ett producentriktat avgiftssystem som stärker incitamenten för låga gränsvärden för tillsatt socker i sockersötad dryck kan inrättas och tillkännager detta för regeringen.
17. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om en översyn av straffen för försäljning av tobak till minderåriga och tillkännager detta för regeringen.
18. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör se över hur det kan bli enklare att införa rökförbud i allmänna utrymmen i flerbostadshus, och hur de förbud som redan i dag kan införas får ett bättre lagstöd, och tillkännager detta för regeringen.
19. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör ge lämplig myndighet i uppdrag att ta fram ett kunskapsstöd om evidensbaserade metoder för kultur- och naturupplevelser i folkhälsoarbete, vård och omsorg och tillkännager detta för regeringen.
20. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör överväga initiativ som säkerställer ökad tillgång till profylax för hiv genom ökad rådgivning och förskrivning av s.k. Prep i alla regioner och tillkännager detta för regeringen.
21. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör se över hur tillgången till testning för hiv i större utsträckning kan möta de faktiska behoven i alla regioner och tillkännager detta för regeringen.
22. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör ge lämplig myndighet i uppdrag att ta fram en nationell uppföljningsplan för hepatit B- och C-arbetet i enlighet med Folkhälsomyndighetens rekommendation och tillkännager detta för regeringen.
23. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att utveckla ett nationellt äldrehälsovårdsprogram som inkluderar återkommande hälsosamtal och tillkännager detta för regeringen.
24. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör överväga om vacciner och screeningar i linje med expertmyndigheternas rekommendationer bör vara kostnadsfria för äldre över en bestämd ålder i hela landet och tillkännager detta för regeringen.
25. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att främja möjligheten för fler seniorer med låg aktivitetsnivå att få ordinerat fysisk aktivitet på recept och tillkännager detta för regeringen.
26. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör se över hur den kommunala hälso- och sjukvården kan stärka det förebyggande arbetet mot våld och övergrepp mot äldre och tillkännager detta för regeringen.
27. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att se över hur kommunernas förutsättningar att skapa och utveckla åldersvänliga lokalsamhällen kan stärkas och tillkännager detta för regeringen.

28. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör se över hur man kan stärka förutsättningarna för mer evidensbaserad kunskap om effekter av välfärdsinsatser riktade mot äldre och tillkännager detta för regeringen.

Motivering

En god folkhälsa innebär att hälsan är så god och så jämlikt fördelad som möjligt bland olika grupper i samhället, enligt WHO. Ur ett globalt perspektiv är folkhälsan i Sverige god och i många avseenden har hälsan i befolkningen en positiv utveckling: medellivslängden ökar, fler skattar sin allmänna hälsa som god, barna- samt mödradödligheten minskar och daglig tobaksrökning minskar i alla grupper. Den höga medicinska kvaliteten i svensk sjukvård gör att de allra flesta får en högkvalitativ behandling.

Mycket pekar på att det fortsatt finns en stor ojämlikhet i folkhälsan. Inom ett antal områden är skillnaderna mellan olika grupper i samhället fortfarande stora och ibland även ökande. Samtidigt som den fysiska hälsan förbättras i befolkningen återstår fortsatt stora utmaningar för den psykiska ohälsan. Så kallade lättare psykiska åkommor, depression, nedstämdhet och utmattning ökar inte minst hos unga, vilket är särskilt allvarligt. Allt för många äldre upplever ensamhet eller otrygghet.

För att motverka att hälsorisker utvecklas till sjukdomar, måste sjukvården i större utsträckning arbeta med förebyggande och hälsofrämjande insatser. Vården ska inte bara finnas till hands när vi väl har blivit dåliga. Den ska också ge oss hjälp och råd för att vi inte ska bli sjuka. För Centerpartiet är det viktigt att samhället blir ännu bättre på att ge människor stöd i att ändra osunda levnadsvanor och förebygga sjukdom, hela livet och i hela landet.

Utbrottet av covid-19 har medfört stora påfrestningar på befolkningens hälsa. Förutom allt för många dödsfall, har med stor sannolikhet även isolering, ekonomiska förluster och personliga kriser påverkat befolkningens psykiska välmående. Frågor om social hållbarhet både i kris- och normalläge har aktualiserats än mer av pandemin och dess konsekvenser. Covid-19 har rest många och stora frågor om våra samhällen och vårt sätt att leva, både under en pandemi och när vardagen är tillbaka. Det handlar både om etiska och existentiella frågor och mer konkreta frågor om hur välfärdssystem påverkar människors beteende under en pandemi.

Under den förra mandatperioden har Centerpartiet i riksdagen drivit förslag om stärkt elev- och studenthälsa, pulshöjande aktiviteter på skolschemat varje dag, en egen- och friskvårdsreform, moderniserad nyckelhålsmärkning och systematisk mat- och måltidsuppföljning i äldreomsorgen. Inom ramen för den pågående primärvårdsreformen har förebyggande insatser blivit en del av primärvårdens grunduppdrag. Det viktigaste folkhälsoarbetet drivs dock i Sveriges kommuner och regioner. För Centerpartiet är det viktigt att stärka kommunernas och regionernas ekonomiska förutsättningar också vad gäller folkhälsoarbete.

Barn och ungas hälsa

En stor del av barns generella välmående grundas i föräldraansvar och barnuppfostran som det offentliga aldrig kan eller bör ersätta. Däremot kan en stor del av barns sociala nätverk och möjlighet att hantera psykisk ohälsa förbättras av ett starkt civilsamhälle,

med ett stort utbud av föreningsliv med idrott, scouting, kulturföreningar, liksom en aktiv folkbildning. Dessa delar bidrar till sammanhang och sociala nätverk som båda är viktiga för unga och utgör en nyckel i att skapa en god psykisk hälsa.

Ytterst när det kommer till diagnostiserbara åkommor och sjukdom har det offentliga ett givet uppdrag men brister allt för ofta. En grundorsak till detta är att ansvaret för barn och ungas välmående är utspritt på flera olika verksamheter. Det gäller framför allt förskola, skola inklusive elevhälsa, socialtjänst, mödra- och barnhälsovård och ungdomsmottagningarna. De olika verksamheterna som möter barnet i olika stadier i livet gör sitt allra bästa, men de samarbetar inte med varandra i närheten så mycket som krävs för att kunna vända trenden med allt sämre psykisk hälsa. Därför behöver verksamheterna arbeta mer gemensamt i en samlad barn- och ungdomshälsa. För att kunna skapa en samlad barn- och ungdomshälsa måste alla former av hinder, som idag stoppar verksamheter som riktar sig till barn från att utbyta och samordna information, rivas. Detta sätt att ta bort vattentäta skott mellan de som arbetar med ungas hälsa används i bland annat Skottland med goda resultat – insatserna utgår från barnet istället för byråkratin. Beslut går snabbare och information når rätt och i tid. För att göra det möjligt i Sverige måste sekretesslagstiftningen ändras i syfte att göra det möjligt att utbyta information om ett barn mellan sjukvård, elevhälsa och socialtjänst.

En utredning av ett samlat ansvar för barn och ungas hälsa var en av frågorna Centerpartiet fick genomslag för i januariavtalet. Detta är inte minst viktigt för ungdomar som inte längre önskar att föräldrarna ska ta allt ansvar, men inte heller själv har de verktyg som behövs för att sköta sina egna vårdkontakter. I utredningens uppdrag ingick även att lägga fram förslag som syftar till att säkerställa att barn och unga som önskar och där så bedöms lämpligt, ska ha tillgång till sin egen hälsoinformation. Centerpartiet välkomnar att Socialstyrelsen nu fått i uppdrag att, med avstamp i utredningens betänkande (SOU 2021:34), ta fram en förstudie på hur ett nationellt hälsovårdsprogram för barn och unga kan utformas.

Stärkt elevhälsa genom mer personal, fler kompetenser och fokus på livskunskap

Den psykiska hälsan är på många sätt intimt kopplad till skolan. För många unga är roten till ohälsa saker som har skett eller sker dagligen i skolan. Det finns också starka samband mellan en god psykisk hälsa och möjligheten att ta till sig kunskap och nå utbildningsmål. Men framför allt är skolan den plats där man når i stort sett alla barn. Vården för barn och unga måste därför finnas betydligt mer inom skolans väggar och fungera som den första naturliga kontakten för unga vid fysiska eller psykiska problem.

Trots att arbetet med att förebygga och upptäcka psykisk ohälsa är tätt förknippat med skolan kan inte detta arbete läggas på lärare som redan idag många gånger tvingas ta hand om barn med stora behov utan att ha utbildning för att hantera psykisk ohälsa. Istället måste elevhälsan värderas upp och byggas ut med mer personal och fler kompetenser.

För att förbättra elevhälsan behöver kuratorer få en större möjlighet att arbeta förebyggande. Enligt riktlinjerna ska det finnas en kurator på 300 elever – något som ofta inte följs på skolorna. Därför behöver en större satsning på elevhälsan sikta in sig på hur fler kuratorer kan knytas till skolor i hela landet.

Genom att bredda elevhälsan med digitala medel blir det lättare att nå elever i hela landet. Elevhälsan måste utgå från elevernas behov och finnas när eleverna behöver den.

Centerpartiet föreslår att Skolverket får ett särskilt uppdrag att ge förslag på beprövade digitala upplägg inom elevhälsan.

Sedan 2015 kan regioner och kommuner ansöka om statsbidrag, via Socialstyrelsen, för att öka kunskapen om hbtqi-personers situation. Det är viktigt att säkerställa att uppdaterad kunskap om hbtqi-personers utsatthet finns inom elevhälsan i alla kommuner.

I skolor i Florida har man arbetat aktivt med självmordsprevention och att förebygga psykisk ohälsa. I det arbetet har kuratorer en nyckelroll och undervisar i ämnet livskunskap, där barn och ungdomar får verktyg att hantera motgångar i livet. Man har genom detta arbete lyckats få ner självmorden betydligt.

Mot bakgrund av detta anser Centerpartiet att regeringen bör se över hur elevhälsan på lämpligt sätt kan byggas ut både digitalt och med fler kompetenser samt hur undervisning i livskunskap och kunskap om psykisk ohälsa kan stärkas inom ramen för ämnet idrott och hälsa.

Stärkt ledarskap för elevhälsan

Barns och ungas psykiska välmående är också delvis en ledarskapsfråga. Rektorer är i sista ledet ansvariga för att det finns en lärandemiljö på skolan som gör att eleverna kan tillgodogöra sig kunskaper och nå mål. Det finns flera exempel på skolor där framsynta rektorer har lyckats skapa en bättre lärandemiljö genom att prioritera upp elevhälsan och inte minst det förebyggande hälsoarbetet. Dessa rektorer uppvärderar ofta elevhälsan genom att bygga ut den med fler kompetenser och kan därmed tidigt upptäcka och hantera roten till den psykiska ohälsan i skolmiljö. Men det är inte uttalat i skollagen att rektorerna har detta ansvar trots att hälsan är så tätt kopplad till elevers möjligheter att nå kunskapsmålen. Detta behöver ändras. Hur hälsan påverkar elevers möjligheter att lära sig måste reflekteras i Rektorsprogrammet, den befattningsutbildning som är obligatorisk att gå för alla som ska bli rektorer.

Centerpartiet anser därför att regeringen bör ge lämplig myndighet i uppdrag att ta fram förslag på hur elevhälsa kan ingå som ämne i rektorsprogrammet, för att säkerställa att samtliga utbildade rektorer ser kopplingen mellan skolmiljön och elevernas psykiska och fysiska hälsa.

Centerpartiet anser att det ska framgå klart och tydligt i skollagen att rektorer ansvarar för och samordnar elevhälsan, ett ansvar som inte ska gå att delegera bort. Det handlar till stor del om det faktum att rektorn är den som har budgetansvar och därför ytterst kan fatta beslut om mer resurser och rekryteringar. Genom att lyfta ansvaret till högsta nivå på skolorna kommer det finnas ett lagkrav på att ta elevhälsan på allvar – på alla skolor.

Mot denna bakgrund anser Centerpartiet att regeringen bör se över hur rektorernas ansvar och uppdrag kring elevhälsa och fysisk aktivitet i skolan kan förtydligas på lämpligaste sätt.

Daglig fysisk aktivitet för bättre psykiskt välmående

Elevhälsan och elevers psykiska välmående är tätt förknippat med fysisk aktivitet. Mycket tyder även på att fysisk aktivitet bidrar på ett positivt sätt till elevers lärande och prestationer i skolan, men framförallt bidrar det till en bättre hälsa, minskad risk för fetma och livsstilssjukdomar senare i livet, stärkt stresshantering och goda livsrutiner.

Forskning visar att skolbarn idag är betydligt mindre fysiskt aktiva än tidigare, också i förhållande till internationella rekommendationer. Fyra av fem flickor och nästan varannan kille klarar inte målet att röra sig en timme om dagen. För att stärka elevers kondition och hälsa krävs det en större del skolidrott som gör hälsa och fysisk aktivitet lustfyllt. Pulshöjande aktivitet är i detta en av de viktigaste delarna för att lägga förutsättningarna för en god och livslång hälsa och stärka inläringen.

Under 2018 fick Skolverket i uppdrag att lämna förslag på hur mer rörelse i skolan kan åstadkommas i grundskolan men även inom förskoleklasserna och fritidshemmen vid behov. Bakgrunden till detta har bland annat varit att det i läroplanerna för grundskolan, sameskolan och specialskolan eftersträvas att elever ska erbjudas fysisk aktivitet under hela skoldagen. I februari 2019 presenterade Skolverket förslag på ändringar i samtliga läroplaner med tydligare och konkretare skrivningar om daglig fysisk aktivitet för alla elever som en naturlig del av skoldagen. I förslaget framgick att eleverna ska ges möjlighet och uppmuntras att delta i hälsofrämjande fysiska aktiviteter under skoldagen, samt att rektors ansvar för att detta sker borde förtydligas i en ny punkt under rubriken Rektors ansvar. Den socialdemokratiska regeringen valde tyvärr att inte gå vidare med Skolverkets rekommendation i de nya läroplaner som började gälla 2022.

Mycket tyder på att fysisk aktivitet bidrar på ett positivt sätt till elevers lärande och prestationer i skolan, men framförallt bidrar det till en bättre hälsa, minskad risk för fetma och livsstilssjukdomar senare i livet, stärkt stresshantering och goda livsrutiner. Fyra av fem flickor och nästan varannan kille klarar inte målet att röra sig en timme om dagen. Debatten om fysisk aktivitet i skolan och uppdraget till Skolverket har föregåtts av publicering av intressant forskning. Pernilla Hedström försvarade sin doktorsavhandling Hälsocoach i skolan – En utvärderande fallstudie av en hälsofrämjande intervention 2016, vid Göteborgs universitet. Hedström visar bland annat att skolbarn idag är betydligt mindre fysiskt aktiva, också i förhållande till internationella rekommendationer. För att stärka elevers kondition och hälsa krävs det en större del skolidrott som gör hälsa och fysisk aktivitet lustfyllt. Pulshöjande aktivitet är i detta en av de viktigaste delarna för att lägga förutsättningarna för en god och livslång hälsa och stärka inläringen. Vi vill därför se mer pulshöjande aktivitet under skoldagen för att möjliggöra att fler barn når målet om minst en timmes fysisk aktivitet om dagen.

Kraftfulla insatser mot barnfetma

Förekomsten av fetma bland barn i Sverige har två till femfaldigats sedan 1980-talet och ligger idag omkring 2–4 procent. Barnfetma är betydligt vanligare bland socioekonomiskt utsatta grupper. Levnadsvanor etableras tidigt. Alla barn bör stödjas i att etablera en livsstil som främjar hälsa. Insatser från förskola, skola och elevhälsan är därför av betydelse för barns och ungdomars fysiska aktivitet, matvanor och benägenhet för fetma. Regeringen bör i samråd med relevanta aktörer och professioner se över hur det förebyggande arbetet mot barnfetma kan stärkas på ett systematiskt sätt i hela landet, även inom primärvårdens verksamhet.

Det behövs en höjd lägstnivå och större jämlikhet i hur barn med barnfetma bemöts av sjukvården. Tillgänglighet och kvalitet i specialistvård och behandling för barn med så kallad IsoBMI över gränsen för barnfetma behöver stärkas och bli likvärdig i hela landet.

Förebyggande insatser från ungdom till ålderdom

Traditionella, mobila och digitala ungdomsmottagningar i hela landet

Stora delar av landet består av glest befolkade områden, där människor inte alltid har nära tillgång till vård. Den växande psykiska ohälsan bland unga gör att det behövs fler lättillgängliga insatser för att ge hjälp i tid. Då det inte alltid är möjligt att ha fysiska mottagningar på plats, vill Centerpartiet satsa på att öka tillgången till mobila och digitala ungdomsmottagningar i de delar av landet där det behövs. Med mobila ungdomsmottagningar i form av exempelvis bussar kan unga människor på landsbygden få den hjälp de har rätt till. Det kan till exempel handla om bussar eller lastbilar som reser runt på olika orter i likhet med Blodbussen och TBE-bussarna. Det kan också ske i form av pop-up-lokaler eller genom att personal från ungdomsmottagningarna besöker grund- och gymnasieskolorna via elevhälsan, något som bland annat har testats på Gotland.

Centerpartiet vill mot denna bakgrund att regeringen ger lämplig myndighet i uppdrag att se över hur en jämlik tillgång till traditionella, mobila och digitala ungdomsmottagningar kan säkerställas i hela landet.

Bättre studenthälsa i hela landet

Forskning visar att ohälsan bland studenter är högre än bland yrkesarbetande i samma ålder. Saco har undersökt studenthälsornas förebyggande arbete och förutsättningarna för detta. Undersökningen visar att studenthälsornas uppdrag i högskoleförordningen är svårtolkat. Det ger ingen tydlig inriktning för verksamheten och öppnar i stället för lokala tolkningar. De olika tolkningarna leder i sin tur till ojämlikhet, med stora skillnader mellan lärosäten i den förebyggande vård som erbjuds.

Det blir också svårt för en studenthälsa att följa upp och utvärdera sin verksamhet, och ännu svårare att få en bild av den nationella situationen. Därmed går det inte att på ett enkelt sätt avgöra effekten av de resurser som satsas via studenthälsorna. Staten kan inte dra några slutsatser eller förbättra metoderna för att mer effektivt förebygga psykisk ohälsa.

Det otydliga uppdraget innebär även att studenthälsorna har problem att prioritera i sin verksamhet. De har också svårt att avgöra när studenter ska hänvisas vidare till primär- eller specialistvården.

Aktuella åtgärder förutom ett förtydligat uppdrag och ansvar, kan vara att ta fram en gemensam utvärderingsmodell, systematisera informationen till studenterna eller nätbaserad och anonym hälsoscreening för nya studenter i syfte att tidigt fånga upp studenter med psykisk ohälsa.

Det behövs en mer specifik utredning än CSN och Universitetskanslersämbetets pågående regeringsuppdrag om att följa upp studenternas ekonomiska och sociala situation samt coronapandemins konsekvenser för högskolornas verksamhet. Centerpartiet vill därför att regeringen tillsätter en utredning av studenthälsornas framtida roll och uppdrag.

En rapport från Universitets- och högskolerådet (2018) visar att studenter med funktionsnedsättning är mindre nöjda med sin utbildning, har en mer negativ upplevelse av studierna och framför allt känner sig mindre hemma på högskolan. En universellt utformad studiemiljö är ett viktigt bidrag till en bättre fysisk och psykisk hälsa för alla studenter, men särskilt för studenter med funktionsnedsättning. Allt fler studenter med funktionsnedsättning får stödinsatser för att klara studier på universitet och högskola.

Det är viktigt att även studenthälsan på alla lärosäten har den kompetens som behövs för att ge adekvat stöd till studenter med funktionsnedsättning eller kronisk sjukdom, och bidra till att fler blir kvar som studenter och genomför sin utbildning.

Centerpartiet vill mot denna bakgrund att regeringen ser över hur stödinsatserna för studenter med funktionsnedsättning och kronisk sjukdom kan stärkas.

Bättre förebyggande hälsovård i hela landet

Centerpartiet vill ge fler människor möjligheten att kunna undvika sjukdom och ohälsa. Som individer har alla ett eget ansvar, men vi vet att vi människor också behöver hjälp, stöd och verktyg. Kraven behöver därför höjas på alla regioner att bedriva ett systematiskt förebyggande hälsoarbete. Centerpartiet vill att alla invånare ska kunna få högkvalitativt stöd, hjälp och råd från sin region för att kunna förhindra att de drabbas av undvikbara livsstilssjukdomar.

Tyvärr är förebyggande hälsoarbete ett område där Sverige, med ett par regionala undantag, ligger långt efter vad som skulle vara nödvändigt, för människors hälsa och för den ekonomiska hållbarheten för hälso- och sjukvården. Centerpartiet vill därför att det införs ett krav på alla regioner att ha ett systematiskt förebyggande hälsoarbete. Detta arbete ska inriktas på att förebygga undvikbar sjukdom och ohälsa. Krav ska ställas på alla regioner att utveckla sina förmågor att förebygga ohälsa i alla de vanligaste livsstilssjukdomarna. Region Västerbottens långsiktiga och framgångsrika arbete – både för människors hälsa och regionens ekonomi – med riktade hälsosamtal som invånare bjuds in till vart tionde år med start från 40 års ålder bör vara en del i ett sådant system.

Utöver detta måste regionernas egna erfarenheter och medborgarnas önskemål få stort genomslag i vilka stöd, verktyg och råd som erbjuds. För vissa kommer rökavvänjning eller hjälp att minska en hög alkoholkonsumtion att bli viktigt, för andra viktning, träningsråd, och för andra den psykiska hälsan med stresshantering. Det program som varje region ska bygga upp för sina medborgare bör utvecklas i samverkan med kommunerna i regionen och det civila samhällets olika organisationer.

Rätt till friskvård för egenföretagare

Egenföretagare som driver sin verksamhet som aktiebolag kan dra av kostnaden för till exempel ett gymkort eftersom han eller hon betraktas som anställd i bolaget. Den som har en enskild firma får däremot betala sina friskvårdsinsatser ur egen ficka – utan möjlighet till avdrag. Många småföretagare arbetar hårt och har en pressad vardag som riskerar att skapa ohälsa. Därför är det en grupp som är i stort behov av friskvård för att balansera de negativa faktorerna. Det gäller naturligtvis alldeles oavsett om de driver sina företag som aktiebolag eller enskilda firmor. Centerpartiet anser att egenföretagare ska ha möjlighet till friskvård på lika villkor med arbetstagare. Regeringen bör se över hur en sådan reform kan utformas på lämpligt sätt.

Satsning på stärkt hälsokompetens i utsatta områden

Hälsokompetens handlar om individers förmåga att förstå och använda hälsoinformation för att bibehålla, främja eller förbättra sin hälsa. Det finns ett samband mellan ojämlikhet i hälsa och låg hälsokompetens.

Personer med migrantbakgrund har en lägre användning av vård- och omsorgstjänster än genomsnittsbefolkningen. Exempelvis går kvinnor som är födda utanför Sverige i lägre utsträckning på efterkontroller efter förlossning. Utrikesfödda kvinnor uteblir också oftare från mammografikontroller. Det kan handla om att utbudet inte är kulturellt eller språkligt anpassat eller att information om det tjänsteutbud som finns inte är tillräckligt tillgänglig. För andra handlar det om bristande förtroende för myndigheter och sjukvården eller om otillräckliga språkkunskaper. Detta påverkar möjligheten att upptäcka och behandla i tidigt skede, och i slutändan ökar det risken att dö i behandlingsbara sjukdomar.

En studie från Göteborgs universitet visar att det tog längre tid för krisinformation om covid-19 att nå ut i förorter än i övriga delar av landet. I många utsatta områden har även färre valt att vaccinera sig mot covid-19. Skillnaderna i hälsokompetens och ojämlikhet i hälsa påverkar med andra ord oss alla. Samtidigt finns det många lyckade exempel på riktade informationsinsatser både från Sverige och övriga Norden. Centerpartiet anser att regeringen bör ge lämplig myndighet i uppdrag att ta fram förslag på insatser för att stärka hälsokompetensen i utsatta områden.

Stärkt fokus på information om levnadsvanor som kan förebygga cancer

Många människor är inte medvetna om kopplingen mellan levnadsvanor och riskerna att få cancer. En tredjedel av all cancer går att förebygga genom hälsosammare levnadsvanor. Tre centrala riskområden – övervikt, tobak och alkohol och solexponering – står sammanlagt för majoriteten av alla påverkbara cancerfall.

De livsstilsförändringar som krävs för att hindra en negativ utveckling för antalet cancerfall sammanfaller med de ändringar som även andra sjukdomar kräver. I Folkhälsomyndighetens årliga rapport kan vi se ökning av övervikt och fetma, att det psykiska välbefinnandet och psykiska hälsan är nedsatt hos allt fler och att stillasittandet inte minskar – då är det klokt att förstärka det preventiva arbetet. Kostnader relaterade till cancer beräknas till närmare 70 miljarder kronor per år om bara ett par decennier. Sjukdomar och död till följd av övervikt och fetma kostar minst lika mycket.

Centerpartiet vill mot denna bakgrund se en tydligare ansvarsfördelning, tydligare och mätbara mål och stärkta informationsinsatser för att öka kunskapen hos allmänheten om sambandet mellan en ohälsosam kost och cancer.

Socialstyrelsens nationella riktlinjer för prevention och behandling vid ohälsosamma levnadsvanor innehåller rekommendationer om åtgärder för att förebygga och behandla sjukdom genom att stödja patienter att förändra ohälsosamma levnadsvanor. Riktlinjerna vänder sig till beslutsfattare och profession inom området. En rapport från Socialstyrelsen (2019) visar att det är stora skillnader mellan regionerna i uppföljningen av riktlinjerna.

Centerpartiet anser att riktlinjerna och implementeringen behöver ses över och förbättras i syfte att stärka insatserna för cancerprevention och bidra till ett jämlikt stöd till patienter i hela landet.

Nya tobakspreventiva åtgärder

Tobaksrökning är ett stort folkhälsoproblem. Varje år dör 12 000 personer i Sverige till följd av tobaksrökning och 100 000 personer insjuknar i sjukdomar kopplade till rökning. Att minska tobaksrökningen är därför en viktig folkhälsofråga. Sverige tog ett viktigt steg på området 2005, då rökförbud på krogen infördes.

Centerpartiet beslutade 2015 att driva frågan om ett ”Rökfritt Sverige” samt att ställa sig bakom intentionerna i Världshälsoorganisationen WHO:s tobakspreventiva strategi. I strategin ingår ett ställningstagande för ett antal viktiga tobakspreventiva åtgärder. Flera av dessa omfattas av den nya tobakslagen som gäller från 1 juli 2019. Lagen innebär bland annat att tillståndsplikt för handel med tobaksvaror ska gälla samt ett utvidgat rökförbud i olika offentliga miljöer.

Det är viktigt att säkerställa att tobaksprodukter inte säljs till minderåriga. I detta kan bland annat ingå att skärpa straffen mot dem som säljer tobak åt minderåriga och även att motverka den grova organiserade brottsligheten, som inte sällan ägnar sig åt smuggling av cigaretter. Centerpartiet anser att det är dags för en översyn av straffen för försäljning av tobak till minderåriga.

Att förebygga tobaksrökning handlar också om att värna individens frihet att slippa bli utsatt för andra människors tobaksrökning – så kallad passiv rökning. I äldre flerbostadshus är det fortfarande tillåtet att röka i allmänna utrymmen om inte var och en av hyresgästerna undertecknar ett nytt kontrakt där rökförbud ingår. Centerpartiet anser att regeringen bör se över hur det kan bli enklare att införa rökförbud i allmänna utrymmen i flerbostadshus, och hur de rökförbud som redan i dag kan införas i flerbostadshus får ett bättre lagstöd.

Stärkta incitament för låga gränsvärden av tillsatt socker i läsk

Ohälsa relaterat till överkonsumtion av socker är ett problem som måste tas på allvar. För att komma till rätta med ohälsa anser Centerpartiet att det bland annat krävs utbildning, upplysning och konsumentmakt, i kombination med ansvarstagande producenter och återförsäljare. Att lägga en skatt som hamnar på individen är inte rätt väg att gå. Det finns dock andra vägar att utforska för att minska sockerhalten i konsumentprodukter.

I exempelvis Storbritannien finns en skatt på producenten som denne får betala där läsk innehåller mer än 5 gram socker per liter. Något som fått till följd att läsk i Storbritannien har betydligt lägre halt av socker än den svenska. Mot denna bakgrund anser Centerpartiet att regeringen bör se över hur ett producentinriktat avgiftssystem kan utformas i syfte att stärka incitamenten för låga gränsvärden av tillsatt socker i sockersötad dryck.

Systematisk satsning på natur och kultur inom vård och omsorg

Kultur och folkbildning är nycklar till en bättre folkhälsa. När en människa tar steget från passivitet till aktivitet, från stillasittande till rörelse, från ensamhet till social gemenskap då händer något positivt. Det egna skapandet kan ge identitet och mening och därmed medverka till bättre hälsa. Forskning har visat att folk som ofta går på bio, teater, konserter, konstgallerier, museer, fotbollsmatcher, eller idrottstävlingar har ökade chanser att leva ett längre och förmodligen lyckligare liv. Det har funnits många exempel på hur kulturen på flera håll har varit ett stärkande inslag under coronapandemin med bland annat dans och sång som framförts utanför äldreboenden.

Mycket bra verksamhet finns men en förstärkning av kunskaper för de som arbetar inom områdena, ett kulturlyft för vård- och omsorgspersonal, skulle ge än mer utbyte över tid. Med kunnig personal kan de kulturaktiviteter som ordnas bli tillgängliga för fler och bättre anpassade efter de deltagandes behov. Med möjlighet till kontinuerlig

kompetensutveckling kan kunskap förstärkas och engagemang och verksamhet upprätthållas.

Kultur kan ge ett värdefullt bidrag till både läkningsprocessen och livskvaliteten hos vårdtagarna. Även rehabilitering med naturupplevelser är värdefullt. Kultur behöver vara en del i folkhälsoarbetet. Det gynnar främst den enskilda människan men också samhället. Satsningar på kultur inom vård och omsorg bör uppmuntras och stödjas och metoder inom rehabilitering med natur- och kulturupplevelser främjas.

Centerpartiet anser mot denna bakgrund att regeringen bör ge lämplig myndighet i uppdrag att ta fram ett kunskapsstöd om evidensbaserade metoder för kultur- och naturupplevelser i folkhälsoarbete, vård och omsorg.

Stärkta preventiva insatser mot hiv

Idag är det möjligt att leva ett friskt och smittfritt liv som hiv-positiv även om ingen bot eller vaccinering ännu finns. Enligt Folkhälsomyndigheten är hiv i dag en kronisk infektion. Vid välinställd behandling är virusnivåerna i blodet omätbara och risken för hiv-överföring vid samlag mycket låg. Trots detta finns stigma runt hiv och de som lever med viruset kvar i det svenska samhället. Därför behövs en översyn av smittskyddslagen med analys av om den fyller sitt ändamål när det gäller informationsplikten. Utgångspunkten måste vara att Sverige ska ha ett hiv-smittskyddsarbete i världsklass och att varje människa har rätt att bemötas med respekt, värdighet och rättssäkerhet.

Centerpartiet var en del av den riksdagsmajoritet som 2019 tillkännagav att regeringen bör ta initiativ till en sådan översyn. Tyvärr har inte regeringen följt upp riksdagens beslut, trots tydliga bedömningar från Folkhälsomyndigheten och ett fastställande i Högsta domstolen av en friande dom i ett mål där en person med välinställd hiv-behandling hade åtalats för framkallande av fara för annan. Centerpartiet förväntar att regeringen skyndsamt återkommer till riksdagen med ett initiativ i enlighet med riksdagens beslut.

Enligt Folkhälsomyndigheten krävs ett flertal insatser för att säkerställa jämlik sexuell hälsa för män som har sex med män. Regionernas gemensamma råd för införande av nya läkemedel, NT-rådet, rekommenderar sedan 2018 regionerna att använda så kallad pre-expositionsprofylax (PrEP), förebyggande behandling, hos personer med hög risk att smittas med hiv. Det är viktigt att regionerna får de resurser som behövs för att de som behöver det får möjlighet att testa sig. Så är tyvärr inte fallet idag.

Centerpartiet anser att det är viktigt att öka tillgången till testning samt rådgivning och förskrivning av PrEP. Regeringen bör ta initiativ som säkerställer detta. Regeringen bör även se över hur tillgången till testning för hiv i regionerna i större utsträckning kan möta de faktiska behoven.

En handlingsplan mot spridning av hepatit B och hepatit C

Hepatit B och C ska vara eliminerade i världen till år 2030, enligt Världshälsoorganisationens mål. Folkhälsomyndigheten tog 2019 fram ett kunskapsunderlag för hur arbetet kan bedrivas i Sverige. Myndigheten konstaterar att aktörer i högre grad behöver samverka för att arbetet ska bli effektivt. Vaccination, riskreducerande rådgivning, testning och behandling behöver tillgängliggöras som paketerbjudande och en utbyggnad av mobila så kallade lågtröskelverksamheter rekommenderas. Bland rekommendationerna i

kunskapsunderlaget var utveckling av en nationell uppföljningsplan för hepatit B- och C-arbetet i syfte att skapa förutsättningar för en hållbar uppföljning av utvecklingen över tid. Detta inkluderar att effektivisera datainsamlingen mellan aktörer, harmonisera indikatorer utifrån svenska förhållanden och stärka kvaliteten på inrapporterade data.

Regeringen bör mot denna bakgrund ge lämplig myndighet i uppdrag att ta fram en nationell uppföljningsplan för hepatit B- och C-arbetet i enlighet med Folkhälsomyndighetens rekommendation.

Ett nationellt äldrehälsovårdsprogram

Allt fler lever allt längre i Sverige, vilket är en enastående utveckling – seniorers livserfarenhet, kompetens och engagemang är en stor tillgång för hela samhället. Idag är över två miljoner svenskar 65 år eller äldre. Med ett längre liv ökar behovet av såväl generell hälsovård som specifik hälsovård kopplad till åldrandet. Folkhälsoarbetet behöver förbättras så att de äldres perspektiv tas tillvara. Vi vet att hälsofrämjande och förebyggande insatser har positiva effekter på hälsan och livskvaliteten hos äldre personer. Det är med andra ord aldrig för sent!

Sverige har ett av världens bästa system för mödravård och ett nationellt barnhälsovårdsprogram, baserat på vetenskap och beprövad erfarenhet och med fantastiska resultat. Kunskapsläget är omfattande kring vilka åtgärder som främjar äldres hälsa, men här begränsas dock resultaten av att vi nationellt saknar samordning. Därför menar Centerpartiet att Sverige behöver ett nationellt program för äldres hälsa med förebyggande insatser i fem punkter: återkommande hälsosamtal, ett kostnadsfritt vaccinationsprogram, fysisk aktivitet, förebyggande insatser mot våld och övergrepp samt en åldersvänlig utformning av lokalsamhället.

Återkommande hälsosamtal

Centerpartiet vill att alla personer som är 65 år eller äldre ska erbjudas återkommande hälsosamtal med distriktssköterska som utmynnar i en hälsoplan. I Danmark erbjuder alla kommuner två hembesök per år till dem som är 75 år eller äldre. Avsikten är att tidigt kunna fånga upp behov av stöd och bistånd vid fysiska eller psykiska åkommor. Samtalet bör innehålla samtal om livsstil och förebygga fallskador och hälsohot i den fysiska miljön.

Ett kostnadsfritt vaccinationsprogram

En viktig del i det förebyggande arbetet är de vaccinationer som årligen rekommenderas till personer som är 65 år och äldre. De utgör en byggsten i ett handlingsprogram. För att nå ut till så många som möjligt bör alla personer som är 65 år eller äldre erbjudas kostnadsfria vaccinationer av regionerna.

Fysisk aktivitet för alla

Personer som är 65 år och äldre bör stimuleras till att delta i fysiska aktiviteter utifrån individuella behov och intressen, för att minska risker för levnadsvanerelaterade sjukdomar, depression, sömnsvårigheter, psykisk ohälsa. Aktivitet ger snabbare rehabilitering efter en sjukdomsperiod och kan även förebygga många av de höftfrakturer och fallolyckor som årligen drabbar tusentals äldre personer. Kultur-, natur- och sociala

upplevelser kan ingå i systematiska rehabiliteringsinsatser för äldre och även ha förebyggande effekter mot demenssjukdomar.

Fysisk träning med fokus på förbättrad balans är i dag den enda åtgärden som har vetenskapligt stöd för minskad fallrisk och färre frakturer. Det visar en rapport från Statens beredning för medicinsk utvärdering, SBU. Rapporten visar att risken för fall kan minskas genom individuellt anpassad vård med flera olika åtgärder som anpassning av hemmet, genomgång av läkemedel och fysisk träning. I Sverige drabbas cirka 17 000 äldre per år av höftfrakturer och minst 1 500 dör till följd av fallolyckor. Det är därmed den i särklass vanligaste typen av olycksfall. Fysisk aktivitet måste således bli en större del av den förebyggande vård som riktas till seniorer.

Centerpartiet vill därför, som ett led i att utveckla ett förebyggande hälsovårdsprogram för äldre, se tydliga främjande åtgärder för att möjliggöra riktade insatser där fler seniorer får fysisk aktivitet utskrivet på recept.

Förebygga våld och övergrepp mot äldre

Förebyggande insatser för att förhindra våld och övergrepp på äldre personer behöver vara en viktig del av ett handlingsprogram. Våld mot äldre personer bedöms vara ett folkhälsoproblem. En rapport från Brottsförebyggande rådet, Brå, anger att var femte kvinna över 74 år undviker att gå ut sena kvällar på grund av en känsla av otrygghet. Även äldre personer är utsatta för våld i nära relation.

Centerpartiet anser att regeringen i samråd med SKR och relevanta myndigheter bör se över hur den kommunala hälso- och sjukvården kan stärka det förebyggande arbetet mot våld och övergrepp mot äldre.

Åldersvänliga lokalsamhällen

Åldersgruppen över 85 år växer särskilt kraftigt. År 2050 beräknas antalet 85-åringar och äldre fördubblas jämfört med idag. Det är en fantastisk utveckling, men innebär samtidigt stora utmaningar kring bostäder och transporter, stadsplanering, hälso- och sjukvård och omsorg. Vi behöver skapa samhällen som är goda att åldras i, där vi kan uppleva livskvalitet långt upp i åren. Kommuner, regioner och statliga myndigheter behöver förstå äldres behov av trygghet, rörlighet och delaktighet. Lokalsamhället där den äldre lever måste vara en miljö som är god att åldras i och som präglas av social gemenskap, aktivitet och trygghet.

Här finns det mycket att lära av civilsamhället, av näringslivet – och av kommuner som redan idag jobbar målinriktat med åldersvänlig utveckling och äldres medverkan. År 2010 skapade WHO ett internationellt nätverk för åldersvänliga städer. Nätverket består av över 1 000 städer och cirka 50 länder. Medlemmarna arbetar för att förbättra fysiska och sociala miljöer för att de ska bli bättre platser att åldras och bli gammal på. Genom nätverket kan städer runt om i världen utbyta erfarenheter och lära av varandra. Idag är kommunerna Gävle, Göteborg, Hallstahammar, Stockholm, Uppsala och Östersund anslutna till WHO:s nätverk.

Det är viktigt att alla kommuner i hela landet, inte minst kommuner med en stor och växande andel äldre i befolkningen, har jämlika förutsättningar för att utveckla åldersvänliga lokalsamhällen. Centerpartiet anser att regeringen bör överväga att ge lämplig myndighet i uppdrag att se över kommunernas förutsättningar för detta och hur förutsättningarna kan stärkas.

Anders W Jonsson (C)

Christofer Bergenblock (C)

Martina Johansson (C)

Jonny Cato (C)

Muharrem Demirok (C)

Catarina Deremar (C)

Anne-Li Sjölund (C)

Helena Vilhelmsson (C)

Anders Ådahl (C)

Anna Lasses (C)

Niels Paarup-Petersen (C)